

Biblioteka
JANUS

TIM *press*

Biblioteka

JANUS

Ari Turunen

Zar ne znaš tko sam ja?

Povijest arogancije

2. izdanje

Naslov izvornika

Ettekö te tiedä, kuka minä olen

Ylimielisyyden historiaa

© Ari Turunen 2010

Prvo izdanje: Atena Kustannus, Finska, 2011.

Objavljeno na temelju ugovora s Kontext Agency.

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14

E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-8075-80-3

ARI TURUNEN

Zar ne znaš tko sam ja?

POVIJEST AROGANCIJE

2. izdanje

S finskoga preveo
BORIS VIDOVIĆ

Zagreb, 2020.

Uvodna riječ

Čestitam! Ovo je sigurno najbolja knjiga koju ste ikada namjeravali pročitati. Knjiga je iznimno aktualna, zabavna i prepuna velikih mudrosti. Uz nju će vam obična večer postati inspirativna matineja koja će stubokom prodrmati vaše poimanje raznih kultura i svijeta općenito.

Ja, kao i mnogi drugi, o sebi imam visoko mišljenje. Kad sam kao šesnaestogodišnjak obznanio djedu kako sada znam već puno o životu, njegova opuštenost je nestala a šamar mi je doletio rutinski, kao što to priliči bivšem trgovcu, komunistu i cijenjenom predsjedniku helsinškog kluba liječenih alkoholičara: „Dečko, ti nemaš pojma o životu.“ Na greškama se uči – no je li baš tako? Jesam li se tijekom godina promijenio? Raspravljam li razumno s roditeljima? Slušam li ih? Pa da. Arogantan se može biti bez obzira na dob.

Najteže je suočiti se s vlastitim granicama i priznati ih. Savjeti okoline živciraju. Malo tko bez pogovora prihvaća rezultate kojekakvih testova kojima se mjeri naša

kreativnost i inteligencija. Prihvaćanje primjedbi problem je starih koliko i mladih.

Arogancija je uvijek stvar loše procjene. Koliko mi procjenjujemo druge na temelju vanjskog izgleda ili neke druge nevažne osobine? Koliko nas mišljenja o ljudima donosi na temelju njihova zvanja, obrazovanja ili položaja? Ili ih jednostavno ne pozdravljamo na ulici?

Premda je čovjek sletio na Mjesec i odgonetnuo vlastiti genski kod, naše međusobno ophođenje nije se znatno poboljšalo još od vremena kada smo lovili mamute. Od svih osobina, arogancija je najmanje potrebna. Povijest je pokazala kako arogancija nikada nije izrodila ništa drugo osim ratove, katastrofe, mržnju i ogromnu količinu neuspjeha, ponajviše na štetu arogantnih. Ova knjiga pokušava rasvijetliti zašto je arogantno i podcjenjivačko ponašanje tako uobičajeno – i može li se tu nešto učiniti.

Ponizno zahvaljujem književnoj fondaciji izdavačke kuće WSOY i Udruženju finskih znanstvenih pisaca koji nisu sumnjali u ovu knjigu. Zahvaljujem i svom susjedu Eeri Saarenheimu koji je imao živaca probijati se kroz napola dovršen rukopis svojim iskusnim i kritičkim očima.

U KULI OD BJELOKOSTI, TOPKAPI, ISTANBUL, 2. TRAVNJA 2010.

Ari Turunen

Sadržaj

UVOD 9

Svaki mit, bez obzira na kulturu, upozorava na aroganciju.

1. OPIJENOST 15

Zdravo samopouzdanje lako se pretvori u bolesnu aroganciju koja prerasta u omalovažavanje i zastrašivanje drugih.

2. EGO 45

Osobe uvjerenе u svoju izuzetnost rijetko podnose kritiku, a još su rjeđe spremne priznati svoju pogrešku. Umjesto toga, olako omalovažavaju stvari koje ne poznaju.

3. CENTAR SVIJETA 83

Kada se cijeli svijet vrti oko tebe, strani običaji i jezici idu ti na živce.

4. BOLJI LJUDI 115

U društvu uvijek postoji klasa boljih ljudi koja, po vlastitom mišljenju, ima pravo na vlast. Oni preziru siromašne i manjine.

5. MONOPOL 147

*Monopol uvijek kvari ljude. Kada predugo traje,
postignuti položaj smatra se normalnim stanjem stvari.*

6. UMIJEĆE PONIZNOSTI 173

*U posljednjem poglavlju govorimo o onima kojima uspjeh nije
udario u glavu.*

BIBLIOGRAFIJA 193

O AVTORU 201

UVOD

*Za čovjeka ništa nije tako opasno kao kad zbog
uspjeha postane arogantan i pomisli kako je
sličan Bogu.*

Rimski je senator Sekst Julije Frontin zaključio kako je nakon 10. godine posl. n. e. vrijeme otkrića završilo te kako na vidiku više nema ničega novog i revolucionarnog. Netko tko je ustvrdio tako nešto morao je biti nepokolebljiv i postojan poput finskog stijenja. Da je danas živ, Julije bi sigurno i dalje mislio isto. U svojem tornju od slonovače smijao bi se računlima i komunikacijskim satelitima te bi samo frknuo nosom na važnost liječenja antibioticima.

Koliko nas dijeli Julijevo mišljenje kako je vlastita sposobnost prosudbe uvijek najbolja i kako nikad ne trebamo mijenjati svoj stav? Kunemo se da znamo što je dobar ukus, koja je škola za našu djecu najbolja i koja je politička stranka ona prava. Ta mišljenja je posebno zgodno nameitati mladima. Iako nas to kod drugih živcira, vlastitu tvrdoglavost smatramo samo „nepokolebljivom prirodom“.

I ovu se knjigu može smatrati arogantnom. Tko sam ja da naknadno osuđujem tuđe pokušaje i promašaje?

Arogancija je osobina koja povremeno opterećuje sve nas. Arogantno je tvrditi kako čovjek nikada nije arogantan. To je stav koji se javlja već vrlo rano u epovima, mitovima i tragedijama mnogih kultura.

Treće pjevanje *Kalevale* nalik je na prizor s nekog seminara o planiranju ili reda pred kioskom brze hrane, u kojem dominantni alfa mužjak pun testosterona susreće svog izazivača. Mladi Joukahainen zavidan je Väinämöinenu jer je ovaj na glasu kao netko tko pjeva najbolje pjesme i o svemu zna više od ostalih. Iako Joukahainenovi roditelji upozoravaju mladog sina da ne treba izazivati boljeg od sebe, on se ne obazire na savjete. Tvrdi da zna više od bilo koga drugog: „Veliko je očevo znanje, majčino još veće, a moje iznad svega.“

Kad se njih dvojica susretnu, Joukahainen hini da ne prepozna Väinämöinen. Tipični znak arogancije. Izaziva ga na natjecanje u znanju. Kad Väinämöinen pita što ovaj zna, Joukahainen počne nabrajati. Väinämöinen se smiješi kad Joukahainen kaže da je bio prisutan pri stvaranju svijeta, zbog čega se Joukahainen naljuti i izazove zločestog starca na dvoboj. Väinämöinen ga pokušava obuzdati, ali uzalud – Joukahainen prijeti da će takve kukavice pjesmom pretvoriti u svinje i baciti ih u svinjac. Sve ima svoje granice. Väinämöinen takva prepotencija rasrdi pa su se „jezera zatalasala, zemlja se zatresla, bakrene se gore zanjihale, snažne su gromade pucale, stijene se napola razletjele, kamenje se na obali mrvilo“. Stari gospodin pjesmom baca Joukahainena u močvaru i on uplakan, moleći za milost, biva spašen tek kad Väinämöinenu obeća svoju sestru.

Pripovijest nastala u finskim močvarama ponavlja prastaru mitsku narativnu formulu u kojoj arogantno

Uvijek pragmatični Nizozemci pokušali su izbjeći britanske pogreške. Morali su klečati i pred ribom koju je car poslao „na dar“. Tvrdi se da su Nizozemci kleknuli 30 puta u onih 36 dana koliko su boravili u Peking. Ako se nisu poklonili onako kako treba, uslijedili su udarci bičem. Ali *kowtow* im ipak nije polazio za rukom. Kad se jedan diplomat naklonio tako da mu je pala perika, car Qianlong je prasnuo u smijeh.

U Kinu je 1816. poslano novo britansko izaslanstvo. Na susret s carem doputovao je lord Armherst. Car Jiaqing nije bio zadovoljan izaslanstvom jer je protokol pozdravljanja opet stvarao probleme. Armherst je odbio pokloniti se, ali je obećao da će kleknuti tri puta. Bijesni je car rekao kako je Kina vladarica svijeta i kako ne dopušta da Kinezi svjedoče takvoj britanskoj aroganciji.

Nepristajanje na trgovinu kosilo se s britanskim imperijalističkim načinom razmišljanja. Britanci su na to odgovorili drskošću bez premca: trgovinom opijumom. Zaobilazili su moralističke prigovore tako što su opijum prodavali u Indiji, odnosno privatnim britanskim poduzetnicima, koji bi ga prevozili i opet prodavali Kinezima. Najnemoralniji trgovinski lanac u svjetskoj povijesti zapošljavao je čak milijun ljudi. Sav kineski čaj plaćen je trgovinom drogom. Čak je i propovjednik slobode, filozof John Stuart Mill, koji je inače radio za Istočnoindijsku kompaniju, rekao: „Slobodna trgovina opijumom korisna je za kineski narod i potrošače.“

Kada su 1839. Kinezi uništili britansko skladište opijuma i otjerali Britance iz Guangzhoua, trgovac opijumom William Jardine predložio je ministru vanjskih poslova lordu Palmerstonu da započne rat. Hong Kong

je okupiran 1841. i Kinezi su bili prisiljeni otvoriti luke za trgovinu opijumom. Jardinea su nagradili mjestom u parlamentu, a tvrtka koju je osnovao, Jardine Matheson, i danas posluje u Hong Kongu.

Iako je taj sukob nazvan Opijumskim ratom jer se radilo o borbi za britanske trgovačke interese, u pozadini je bilo nešto drugo: Britancima je bilo teško prijeći preko kineske neljubaznosti. Susret dvaju naroda iz kojeg se mogao razviti plodonosan trgovački odnos, spotaknuo se o obostranu aroganciju.

Omalovažavanje okolnog svijeta često je presudilo i velikim državama. To se dogodilo Bizantu te Rimskom i Mogulskom Carstvu.

Omalovažavanje susjeda

Rimsko, Bizantsko i Mogulsko Carstvo iznjedrili su nevidenu raskoš koja se još uvijek može vidjeti. Aja Sofija u Istanbulu i Taj Mahal u sjevernoj Indiji neki su od najpoznatijih spomenika na svijetu. Međutim vremenu raskoši ipak je u tim carstvima došao kraj zbog iste pogreške: omalovažavanja susjeda.

Nevjerojatno je kako se u nekim povijesnim knjigama susjedi Rimskoga Carstva još smatraju „barbarima“, bilo da je riječ o Germanima, Keltima ili Gotima. Ako barbarstvo znači porobljavanje, ponižavanje i bezobzirnost, onda su Rimljani u tome prvaci.

Valent, brat rimskog cara Valentinijana I, tragikomičan je primjer rasističkog samoljublja i neznanja. Car je 364. godine imenovao Valenta vladarem istočnih rimskih

provincija. Valent je bio ohol i zavidan, kao što je to običaj kod arogantnih ljudi. Morao je drugima pokazati kako njegov krhki autoritet ima čvrste temelje. Valent je bio posebno strog prema susjedima Gotima.

Gotski vođa Fritigern tražio je dopuštenje da prijeđe Dunav u potrazi za boljim životom. Obećao je da će živjeti mirno pa čak i da će dio njegovih ljudi služiti u rimskoj vojsci. Valentovi savjetnici smatrali su kako je to dobra ponuda. Prije se već pokazalo da su Goti uzorni građani. Valent je pristao. Fritigernu i njegovim ljudima dopušteno je da se presele u unutrašnjost, 25 kilometara zapadno od Varne, ali Rimljani su odmah prekršili dogovor. Zemlja na kojoj su se Goti naselili bila je jalova pa su počeli gladovati. Valentovi časnici su im iz objesti nudili pse kao hranu. Hranu su prodavali po tako visokoj cijeni da su Goti morali prodavati svoju djecu u ropstvo.

Goti su bili postavljeni pod strogi rimski nadzor. Jedan od zapovjednika, Lupicin, bio je posebno nemilosrdan. Svoje je bogatstvo zaradio na crnom tržištu, nakon čega je natjerao Gote da presele svoj logor. Kad su Goti zatražili odgodu od dva dana, Rimljani su to odbili i nagovorili lokalno stanovništvo da ih kamenuju. Nakon toga je Lupicin napao Gote na svečanosti priređenoj njima u čast. Zarobljavanje neprijateljskih vođa tijekom svečane večere bilo je Rimljanima uobičajeni način ratovanja. No Fritigern je uspio pobjeći.

Bilo je jasno da je za Gote situacija bila nemoguća. S Rimljanima se više nije moglo ni pregovarati jer su se pokazali nepouzdanima. Uslijedila je bitka. No umjesto očekivanih preplašenih gotskih skupina, pred njima se našla organizirana vojska. Uz Dunav su se postrojila dva

ujedinjena gotska plemena – Tervinzi i Greutinzi. U povijesti će postati poznati kao Vizigoti. Godine 377. gotske su jedinice pod vodstvom Fritigerna napale Marcijanopol.

Valent je okupio vojsku i krenuo u borbu protiv Gota, koji su opet htjeli pregovarati s Rimljanima, ali Rimljani se i dalje prema Gotima nisu htjeli ponašati onako kako je to situacija nalagala. Ideologija Rimljana nalagala je da se drugi narodi pokore rimskom caru.

Valentovu aroganciju dobro oslikava način na koji se odnosio prema Fritigernovim poslanicima. Odbijao je primiti poslanika koji je došao ponuditi mir jer ga nije smatrao dovoljno „važnim“. Rimska vojska nastavila se približavati. Fritigern je opet poslao svoga glasnika na mirovne pregovore, a Valent ga je poslao natrag jer ni ovaj nije bio na dovoljno visokom položaju.

Valent je tražio pomoć od svog nećaka Gracijana. Gracijan ga je savjetovao da bude strpljiv i pričekava pojačanje, no Valent nije mario za takve savjete. Njegova postrojba je 378. godine napala Gote kod Hadrijanopola. Ukupno 10 000 vojnika – dvije trećine rimskih jedinica – poginulo je u bitki. Nitko ne zna što se dogodilo s Valentom.

Rat je trajao četiri godine. Rim je bio ranjiv, ali nisu gubili vjeru u sebe. Goti koji su živjeli na području Rimskoga Carstva bili su proganjani, jedan dio je poginuo u amfiteatrima, druge su unovačili, a mnogi su završili kao robovi. Rat je završio onime što je Gotima u početku bilo obećano: dobili su autonomiju i teritorij južno od Dunava.

Prije bitke kod Hadrijanopola rimska se vojska smatrala nepobjedivom, no ubrzo su Goti shvatili kako arogantni Rim slabi. Germanski narodi počeli su ga napadati, a

6.

UMIJEĆE PONIZNOSTI

U posljednjem poglavlju govorimo o primjerima uspjeha koji se temelje na toleranciji, poštovanju drugih i uvažavanju kritike. Iz toga je u antičkoj Grčkoj i u Italiji u doba renesanse nikla znanost.

Usiječnju 1919. Sjedinjene Američke Države, Francuska, Italija i Velika Britanija u Parizu su organizirale sastanak na kojem se raspravljalo o ustrojstvu svijeta nakon Prvoga svjetskog rata i tražilo krivce za rat. Pregovori u kojima je sudjelovalo stotinjak diplomata završeni su u lipnju te godine. Njemačkoj su uručili već sročeni sporazum, i to po principu „potpiši ili ćemo te okupirati“. Članak 231. određivao je da Njemačka mora prihvatiti potpunu odgovornost za pokretanje rata. Njemačka nije mogla sudjelovati u pregovorima i jednostrana odluka o odgovornosti bila je, prema mišljenju Nijemaca, isto što i povreda časti.

Prema tom članku, Njemačka je morala nadoknaditi ratnu štetu čiji će se iznos naknadno odrediti. Među ciljevima zemalja pobjednica bilo je velikih razlika. Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija htjele su otkloniti političke napetosti, ali pobijedila je tvrda linija francuskog premijera Clemenceaua koji je u mladosti,

poput Bismarcka, bio zainteresiran za dvoboje i uz to je bio vrlo svadljiv. Od milja su ga zvali „Tigar“ jer je kao oporbeni političar revno rušio vlade. A sad je želio srušiti Njemačku. Kako bi ugodio Francuzima, htio je poraziti Njemačku ne samo materijalno i teritorijalno, već i psihički. Clemenceaua su posebno zanimala bogate pokrajine Elzas i Lorena. Njemačka je izgubila 13 % svoje površine, ali ta su područja davala 75 % njemačke željezne rudače, 30 % čelika i 38 % kamenog ugljena. Kako bi se osigurala isplata ratne odštete, okupirano je cijelo područje zapadno od Rajne, uključujući i rurski industrijski centar.

U siječnju 1921. dogovorena je odšteta u vrijednosti od 226 milijardi zlatnih maraka. Naknadno je iznos umanjen na 132 milijarde, što se još uvijek smatralo ogromnom svotom. Do 1932. godine Njemačka je platila 53 milijarde maraka ratne odštete. Nerazumnost zahtjeva ilustrira i činjenica što bi, po toj računici, Njemačka uspjela isplatiti odštetu tek 1988. – dakako, pod uvjetom da u međuvremenu ne dođe do novih ratova.

Mirovni ugovor u Versaillesu stvorio je ogromnu gorčinu među Nijemcima koji su mir počeli nazivati sramotnim.

John Maynard Keynes napisao je knjigu o gospodarskim posljedicama rata. Ustvrdio je kako je Versajski ugovor bio više osvetoljubivi pokušaj Francuske da uništi Njemačku nego pokušaj kretanja pravednijim putem prema trajnom miru. Prema Keynesovu mišljenju, glupost političara stvorila je plodno tlo za uspon nacizma. Versajski ugovor bio je uvijek jedna od glavnih Hitlerovih tema.